

TERVEYDEN JA HYVINVOINNIN LAITOS

Alkoholihaitat ”muille”

Tutkimuksen näkökulmia, käsitteitä ja haasteita

Katariina Warpenius

Aluksi: Alkoholi- ja päihdehaitat -kirja

- Katariina Warpenius, Marja Holmila, Christoffer Tigerstedt. Alkoholi- ja päihdehaitat läheisille, muille ihmisille ja yhteiskunnalle. THL:n Teema 14/2013.
- Verkkojulkaisu <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-245-519-2>.
- [Raporttia voi tilata THL:n kirjakaupasta osoitteesta http://www.kauppakv.fi/sis/THL](http://www.kauppakv.fi/sis/THL).
- Artikkelikokoelmassa esitellään laajasti alkoholin ja muiden päihteiden käytön haittavaikutuksia muille kuin käyttäjälle itselleen Suomessa:
Läheisille, muille ihmisille ja yhteiskunnan instituutioille

Esityksen rakenne

1. Haitat muille: uusi tutkimusnäkökulma (?)
2. Määrittelykamppailuita ja poliittisia intressejä
2. Päätelmiä ja haasteita

Esitys pohjautuu (alkoholipainotus):

Katariina Warpenius & Christoffer Tigerstedt 2013: Miten alkoholitutkimus käsitteellistää haitat läheisille, muille ihmisille ja yhteiskunnalle?

Katariina Warpenius, Marja Holmila & Christoffer Tigerstedt 2013:
Johtopäätöksiä

TERVEYDEN JA HYVINVOINNIN LAITOS

1. Haitat muille -näkökulma

- Alkoholi- ja päihdehaitat nähdään usein vain yksilön omaa hyvinvointia uhkaavana terveysriskinä.
- Valtaosa alkoholin/päihteiden käytön haittoja käsittelevästä tutkimuksesta keskittyy käyttäjälle itselleen koituviin terveydellisiin haittavaikutuksiin.
- Haitat muille -näkökulma korostaa alkoholinkäytön haitallisten seurausten sosiaalista ja yhteiskunnallista luonnetta.

1. Haitat muille -näkökulma

- Haitat muille on pitkään ollut “kätkeyty” tai “hyljeksitty” tutkimusnäkökulma.
- Taustalla on mm. pyrkimys alkoholinkuluttajien ja päihteiden käyttäjien moraalisen leimaamisen ja syyllistämisen välttämiseen (Klingemann & Gmel 2001; Laslett et al. 2010)

Pohjoismaisissa hyvinvointivaltioissa on ollut hyvinvointieettisiä perusteluja keskittyä väestötasoiseen kansanterveysnäkökulmaan alkoholihaittojen ehkäisyssä:

“Strategies which single out individuals ... also [carry] social costs in that [they tend] to be applied to those with the least social resources to protect themselves” (Bruun et al., 1975, 67).

1. Haitat muille -näkökulma

- Alkoholi- ja päihdepoliittisessa keskustelussa on alettu kiinnittää enemmän huomiota siihen, miten alkoholi- ja päihdehaitat vaikuttavat muihin kuin käyttäjään itseensä eri elämäntilanteilla
- Ei kuitenkaan uusi aihealue politiikassa ja -tutkimuksessa:
- Raittiusjärjestöt perustelivat aikoinaan rajoittavaa alkoholipolitiikkaa muille ihmisille ja yhteiskunnalle koituvien haittojen torjumisella.
- Tutkimuksessa kaksi perinnettä: kyselytutkimusten ja kustannuslaskelmien (rekisterit) perinteet
(Laslett et al. 2010)

1. Haitat muille -näkökulma

- Haitat muille –näkökulman taustaksi voidaan hahmottaa kolme aikaisempaa alkoholitutkimuksen lähestymistapaa.

Yksilöllinen haittanäkökulma

Kansanterveysnäkökulma

Yhteisönäkökulma

- Haitat muille -näkökulmalla on sekä eroja että yhtäläisyyksiä verrattuna aikaisempiin tutkimuksen lähestymistapoihin, mutta...

1. Haitat muille -näkökulma

- ...näkökulman erityisyys piilee alkoholihaittojen muodostumisen ja kokemisen sosiaalisessa luonteessa:

Alkoholinkulutuksen muille ihmisille kuin käyttäjälle itselleen aiheuttamat haittavaikutukset ovat perustavalla tavalla vuorovaikutuksellisia (Room 2000).

1. Haitat muille -näkökulma

- Alkoholin haittavaikutukset muihin heijastuvat laajalti käyttäjän sosiaaliseen ympäristöön ja yhteiskuntaan:

A. Yksilöiden väliset päihdehaitat: syntyvät yksilöiden välisessä vuorovaikutuksessa sosiaalisissa tilanteissa yksityisellä ja julkisella elämän alueella.

B. Institutionaaliset päihdehaitat: aiheuttavat kustannuksia, kestävyysvajetta ja kuormittavat sosiaalisia instituutioita ja edelleen koko yhteiskuntaa.

2. Määrittelykamppailuita ja poliittisia intressejä

- Kansainvälisessä tutkimuskirjallisuudessa alan terminologia vaihtelee tutkimusalan (ja myös poliittisten ambiitioiden) mukaan:

”Harms to/from Others”,

”passivt drickande”, ”passive drinking”,

”the second hand effects”, ”tredjepartsskador”

”externalities”, ”collateral damage”,

”social problems”...

”Haitat muille” (Harms to others) -termiä on ehdotettu kattokäsitteeksi ja se on vakiintunut avainsanana tutkimustietokannoissa (Laslett et al. 2010; Room et al. 2010).

2. Määrittelykamppailuita ja poliittisia intressejä

- Käsitteiden selkeyttämisessä ja juurruttamisessa tutkijoilla näyttää olevan tutkimuksellisten intohimojen lisäksi vahvoja poliittisia intressejä:
- ”*Collateral damage*” -käsitettä ehdottava Thomas Babor toteaa, että ”tarvitaan termi, joka kansanterveysnäkökulmasta onnistuu tarttumaan ihmisten ajatuksiin siitä, miten [juomisen haitat muille kuin juojalle itselleen] leviävät yhteiskunnassa” (Babor 2011, 1612).
- Sotaisa ”*collateral damage*” voidaan suomentaa vaikkapa siviiliuhreiksi tai oheisvaurioiksi.

2. Määrittelykamppailuita ja poliittisia intressejä

- ”*Passiivisen juomisen*” -käsite puolestaan on jo tarttumassa rajoittavaa alkoholipolitiikkaa puoltavien toimijoiden retoriikkaan.
- Kyse on pyrkimyksestä problematisoida juominen samaan tapaan kuin tupakointi aikanaan kyseenalaistettiin passiivisen tupakoinnin vastaisissa kampanjoissa, jotka saavuttivat hyvin tavoitteensa. (Burgess 2009)
- Kansanterveyden edistämiseksi alkoholiin tulisi alkoholipoliittisessa sääntelyssä suhtautua yhtä tiukkaan sävyyn kuin tupakkatuotteisiin. (Caswell et al. 2011)

2. Määrittelykamppailuita ja poliittisia intressejä

- Tilanne on auki: Miten ja minkälaisessa tutkimuksen ja politiikan voimainmittelössä aihepiirin terminologiaa lähivuosina koetellaan ja mihin suuntaan se kehittyy?
- Katseen kääntäminen alkoholin ja päihteiden käyttäjien lähipiiriin, muihin ihmisiin ja yhteiskunnalle koituvaan rakenteelliseen kuormitukseen avaa tutkimuksellisia, eettisiä ja poliittisia haasteita.

3. Päätelmiä/haasteita: Syyt ja seuraukset

Tutkimuksen pulma: Miten määritellä kulutuksen ja haittojen välinen kausaalisuhde tai alkoholin ja päihteiden osuus haittojen muodostumiseen, kun vaikutussuhteet ovat sosiaalisesti välittyneitä?

Yksilöiden kyky ja valmius sietää häiritsevää käytöstä ja tulkita haitat alkoholin syyksi vaihtelevat kyselytutkimuksissa, ja rekisteriaineistot ovat usein puutteellisia päihdemerkintöjen osalta.

Muut selittävät tekijät, kun kyse on monitahoisista ilmiöstä (mm. kasautuvat sosiaaliset ongelmat; mielenterveyden ongelmat tai rikollisuuden aste..).

3. Päätelmiä/haasteita: Uhrit ja syypäät

Eettinen hämminki: Mikä on juojan seurassa tai lähipiirissä olevien henkilöiden ”sivullisuuden” aste?

- syytön uhri,
- sivustaseuraaja
- osallinen haittojen syntyyn, osasyylinen?

Haitat syntyvät sosiaalisissa juomistilanteissa, joten haitat ”itselle” ja ”muille” eivät aina ole jyrkästi erotettavissa toisistaan (esimerkiksi väkivalta).

3. Päätelmiä/haasteita: Arvot ja oikeudet

- ”Haitat muille” on alkoholi- ja päihdepoliittisesti latautunut tutkimusaihe: viattomia ja sivullisia pitää suojella (Fekjær 2011).
- Modernin yksilöllisyyden ja kuluttajavapauden rajat:

Yksilön alkoholinkäytölle on voitava asettaa rajat, eikä hänen oikeutensa vapaaseen kulutukseen saa loukata muiden ihmisten oikeutta koskemattomuuteen (Fekjær 2011).

Keskeinen kysymys on, missä määrin ja millaisia alkoholi- ja päihdehaittoja kukin yhteiskunta on valmis ja halukas sietämään.

Lopuksi

- Vaikka siis ”haitat muille” (harms to others) -termiä on alettu käyttää vasta hiljattain, sen tarkoittamia ilmiöitä on tutkittu jo aiemmin.
- Haitat muille -tutkimusnäkökulman vahvistuminen voidaan nähdä osana alkoholiasioiden uudenlaista yhteiskunnallistumista ja politisoitumista:

Ehkäisevän politiikan yksi peruste on muiden ihmisten hyvinvoinnin ja terveyden suojeleminen ja yhteiskunnan kantokyvyn takaaminen

Lopuksi

Yhteiskunnallisten arvojen koventuessa uhkana on, että koko väestön hyvinvointia edistävät toimet korvataan alkoholin ja päihteiden käyttäjiä syrjivillä ja jopa marginalisoivilla kontrollitoimenpiteillä (oikeutus talousrationaalisin perustein). (vrt. Kettil)

Voivatko haittatutkimuksen tulokset vahvistaa poliittista tahtoa puuttua yleispätevin keinoin alkoholinkäyttöön ja – tarjontaan – tarvittavia hoitopalveluita väheksymättä?

